

EL CANVI DEL COMPORTAMENT LINGÜÍSTIC DELS CATALANOPARLANTS: POSSIBILITATS I LÍMITS

Sessió a càrrec d'Albert Bastardas i Boada (19 de febrer de 1988)

I. *Definició del tema.*— El canvi de l'ús lingüístic dels autòctons amb els al·lòctons en les relacions cara a cara.

II. *La situació.*— Sembla que, a Catalunya, una gran majoria de la població d'origen autòcton deixa d'usar el català i es posa a emprar el castellà (quasi) automàticament amb les persones de qui suposa o constata que no saben parlar en català (o bé ho va suposar o constatar en el moment inicial de l'encontre, en el cas de persones ara ja conegudes). Aquesta norma travessa sovint fins i tot les asimetries d'estatus o *rol* (ex. empresari-empleat, client-empleat, etc.). En el cas d'iniciar la interacció l'individu d'origen autòcton, sovint aquest també comença ja directament en castellà quan s'adreça a papers socials majoritàriament ocupats per persones no catalanoparlants (cambrers, taxistes, conductors d'autobusos, funcionaris determinats, etc.) i també quan la composició demolinguística de l'àmbit global en què es mou és més aviat favorable als no catalanoparlants o, en tot cas, aquests hi són molt nombrosos.

III. *Causes de la situació.*— El factor fonamental en la producció de l'actual situació és la desigualtat de competència lingüística entre els autòctons i els immigrants ja en el moment del contacte inicial. Fruit dels contextos històrics de cada grup, l'al·lòcton arribava —en general— a l'àrea catalana entenent i sabent parlar només el castellà mentre que el conjunt receptor entenia i sabia parlar el català i —força majoritàriament— també el castellà. Lògicament, les interaccions intergrupals van tendir a produir-se més aviat en castellà que no pas en català per part de tots dos interlocutors. Posteriorment, molts individus de la segona generació d'immigrants tampoc no van arribar a desenvolupar el català en el pla de l'expressió mentre que, en canvi, els autòctons sí que aprofundien la seva col·loquialització del castellà a través de l'escola, la televisió i les relacions amb els mateixos individus no catalanoparlants. El context institucional i demogràfic perpetuava, doncs, la diferència de competència lingüística —en general, no bilingüitzava plenament els immigrants en català i sí, en canvi, bilingüitzava els autòctons totalment en castellà.

IV. *Els intents de canvi específic de la situació.*— Donada ja la possibilitat de comprensió força generalitzada del català per part del conjunt al·lòcton després d'uns quants anys de coexistència i, més properament, de la presència d'aquest idioma en la televisió, la D.G.P.L. de la Generalitat de Catalunya intenta promoure el canvi del comportament dels autòctons respecte dels immigrants. Es vol que, com a primer pas cap a una conversa en català per part de tots dos interlocutors, sigui el nadiu el qui comenci el procés deixant de canviar de llengua cada vegada que hagi de parlar amb un individu no catalanoparlant. Eslogans del tipus «Que en aquest lloc es parli català, depèn de vostè» o «En català, per respecte a tu mateix i als altres» reflecteixen aquest propòsit.

No sembla, però, que aquest canvi sigui seguit, de moment, per una gran majoria de la població autòctona. Hi ha molt pocs estudis i dades sobre aquest punt, però les observacions disperses tendeixen a indicar aquest resultat. Sembla que s'ha avançat força clarament en les reunions en què participen membres d'un i altre conjunt lingüístic: els autòctons ja no tendeixen tant a canviar de llengua quan s'adrecen a *tot* el grup. Això no obstant, quan s'adrecen a individus específics i aquests encara no parlen en català, la tendència majoritària sembla que continua essent l'ús del codi de l'interlocutor, és a dir, el castellà. També probablement hi ha ara, més que no pas abans, un nombre més alt d'individus d'origen autòcton que no canvien de llengua si l'interlocutor no catalanoparlant ocupa en el moment de la relació un paper *institucionalitzat* sobre el qual tenen un cert grau de *poder*: dependent, funcionari administratiu, cambrer,

taxista, etc., tot i que el fenomen no sembla encara majoritari.

Potser és en els contactes *individualitzats*, doncs, on el canvi és més lent, tot i que, en el cas de noves relacions, un grup minoritari d'autòctons molt conscienciats parla del tema i estableix la norma de no canviar de llengua amb l'interlocutor no catalanoparlant, si aquest, és clar, entén el català i no mostra rebuig explícit. Tot fa pensar, però, que en la gran majoria de casos, les relacions intergrupals amb individus encara no catalanoparlants es desenvolupen en castellà —o, sovint també, en una barreja català/castellà— per part dels autòctons. Això ocorre, en especial, amb interlocutors ja coneguts i amb els quals tenim una relació periòdica. Es va establir en el seu moment una norma persona-llengua i sembla ara molt difícil de canviar-la, fins i tot per als individus conscients sobre el tema. També amb individus coneguts de nou —companys de treball, d'associació, veïns, etc.— la tendència sembla ser per a la majoria dels autòctons de parlar-los en castellà si aquells no parlen en català (encara que el puguin entendre perfectament).

V. *¿Per què aquesta persistència majoritària?*— Poden ser hipòtesis que ajudin a entendre la lentitud del canvi:

1. La rutinització funcional/subconsciència del fet/inconsciència de la problemàtica. La persistència del comportament de bona part dels autòctons de parlar en castellà als no catalanoparlants pot venir donada pel fet que aquesta part de la població no té consciència que l'hagi de canviar. Com que es tracta, doncs, d'un comportament ja arrelat i que funciona regularment en les situacions quotidianes, aquest es deu trobar ja molt rutinitzat i, en conseqüència, deu ser, molt probablement, altament subconscient.

2. La despreocupació conscient pels resultats de l'actual comportament. Una altra part de la població pot creure, tot i haver sentit parlar de la qüestió, que no té cap sentit canviar aquest comportament, ja que no valora com a important —si més no, en un grau que li pugui provocar modificacions de conductes socials arrelades— la futura sort de la llengua catalana.

3. La creença, de bona fe, que tenir converses cadascú en el seu primer codi fóra una conducta no apropiada com a norma social en l'actual situació (*mala educació*, etc.), i que, per tant, no és adequat fer ni promoure ara aquest canvi.

4. El temor a les conseqüències del canvi per a la relació interpersonal que s'està sostenint. Ideològicament s'està força a favor del canvi del comportament intergrupals, però s'hi renuncia a la pràctica pel fet que s'és conscient que l'altre sap que l'autòcton pot parlar en castellà més fàcilment, en general, que no pas l'al·lòcton en català, i que, per tant, no s'està segur de la interpretació que els individus d'origen immigrat donarien a aquesta modificació. Hi ha, doncs, por que els al·lòctons puguin atorgar a la nova norma un significat d'enfrontament grupal o de distància individual.

5. La necessitat empàtica d'adaptació de la parla (*speech-convergence*). Pot existir en força persones el sentiment de la necessitat d'usar, en la mesura que es pugui, un sol codi en la conversa —generalment el més compartit per part de tots els interlocutors—; és a dir, de poder adaptar-se al màxim a l'altre en una interacció.

VI. *Conclusions teòriques.*— Les normes de comportament lingüístic es revelen en certa manera com a autònomes i amb tendència a la seva pròpia persistència, mantingudes pel control social, fruit de la interacció i de la necessitat d'aprovació dels éssers humans. El seu canvi de ha de venir més per via contextual que no pas per intervenció directa. La seva modificació massiva es produirà més efectivament en el trànsit intergeneracional que no pas en l'interior d'una generació ja socialitzada.

Els canvis en el comportament lingüístic semblen tenir, en principi, una dinàmica no gaire diferent dels canvis en altres esferes de la conducta social. La seva adaptació i, doncs, la seva producció dependran de l'avaluació dels seus avantatges i inconvenients d'acord amb la representació de la realitat dels individus protagonistes. Les modificacions legítimes i justificades i no (gaire) inconvenients —segons l'anàlisi global de la situació— podran ser vehiculades amb

més rapidesa que no pas si hi ha resistències notables i possibilitats de sancions i inconvenients en la vida quotidiana. Els canvis lingüístics, però, que impliquen capacitats complexes, podran tendir a reduir-se i/o propagar-se més lentament que altres tipus de modificacions socials a causa de la diferent predisposició biopsicològica que segons l'edat tenen els individus humans pel que fa al desenvolupament de competències necessàries per a la comunicació verbal.

En els encontres intergrupals estables, la norma d'ús lingüístic que sorgeix sembla fruit tant de les condicions del mateix moment i situació com de la història passada dels diferents grups en contacte. La competència (socio)lingüística que fins aquell moment hagin desenvolupat els individus, la representació de la realitat basada en les seves experiències anteriors i les relacions globals de poder entre els dos conjunts decidiran l'elecció i l'evolució del comportament lingüístic intercomunitari. Si el procés du cap a una integració social profunda i estabilitzada, aquesta norma repercutirà, molt probablement, en la direcció del canvis lingüístics que es produiran en un futur en la nova societat amb orígens plurals.

DISCUSSIÓ

Obre la discussió **Francesc Vallverdú**, que considera que l'anàlisi d'AB era vàlida cinc anys enrere, però no pas avui. Abans, les converses bilingües eren difícils, però gradualment han augmentat, sobretot en els comerços. Aquest canvi ve motivat, no pas per les campanyes de Política Lingüística, sinó perquè més de dos milions i mig de persones veuen per la TV el que Aina Moll propugnava. Entre els entrevistats per la TV, els més grans persisteixen contestant en castellà, mentre que els més joves, tot i ser d'origen castellà, es passen al català, per poc competents que hi siguin.

Emili Boix intervé per informar que justament estudia, des de fa anys, el tema de la sessió. El 1987 va realitzar una observació participant en una casa de colònies en un curs de monitors d'esplai de 17 anys de mitjana: en conjunt un medi molt catalanitzat. L'experiència extreta era que en interacció espontània les converses bilingües són quasi inexistentes. Entre els castellano-parlants, solament els que havien col·loquialitzat el català es passaven a la llengua de l'interlocutor catalanoparlant. Entre aquests darrers, només una petita minoria ideologitzada establia converses bilingües; la majoria, però, transigia parcialment a la llengua de l'interlocutor castellà, encara que d'una manera incerta. Hi ha una tendència a l'adaptació; ja al II Congrés Internacional de Llengua Catalana, L. Garcia-Sevilla condemnava la conversa bilingüe com a impossible.

Joan Martí remarca dos punts. Primer punt: sembla que AB assevera que no hi ha hagut canvis en el comportament lingüístic. Això no és així, encara que potser no sigui el canvi desitjat. Segon punt: la rutinització no exerceix una pressió tan clara com ha exposat. La comunitat catalanoparlant fa un esforç considerable per demostrar-se lleial i militant. Tot i això, potser la gent pensa —d'acord amb l'opinió pública forjada pels grups dirigents catalans de la democràcia— que ja s'ha arribat al sostre de la normalització lingüística.

Joan-Maria Romani contesta a Joan Martí. Una enquesta del 83 a l'àrea metropolitana palesava que la majoria de la població tenia expectatives positives a favor de la llengua catalana: volien més oferta en aquesta llengua i preveien que, amb el temps, en tindrien més necessitat. Tres anys després, l'enquesta ECO, ho reblava i s'exigia més català arreu.

Joan Martí replica a Joan-Maria Romani destacant que la normalització lingüística no és un problema quantitatiu, sinó qualitatiu. D'altra banda, caldria saber què significa per a la gent *normalització lingüística, llengua pròpia*, etc.

Josepa Huguet està en conjunt d'acord amb l'exposició d'AB però no el satisfà que les solucions se centrin en la consciència. El futur depèn sobretot dels infants: els castellano-parlants es poden bilingüitzar. La consciència és una variable dependent: per crear la consciència

lingüística catalana dels infants s'ha de crear la necessitat de parlar en català. Per això, cal que els seus interlocutors l'emprin sempre. Davant de l'escola actual en la qual els mestres castellanoparlants usen sempre l'espanyol i els castellanoparlants actuen de manera bilingüe, només la immersió —la catalanització precoç— pot assolir-ho. Més que la consciència, importa la necessitat d'ús.

Emili Boix vol matisar a Josepa Huguet. El que descriu és cert en contextos impersonals, però no pas en contextos informals, fins i tot on la catalanització és molt alta. Per exemple, a l'Escola de Formació de Mestres de la UAB —potser el centre universitari més catalanitzat de la universitat—. Els estudiants castellanoparlants no necessàriament s'adapten. Conformen un grup d'identitat castellana que valora l'espanyol com a normal.

Josep Maria Artigal postula que, perquè canviï la situació, han de canviar les expectatives i les actituds. Mentre han canviat molt les dels castellanoparlants, entre els catalanoparlants continuen les reticències. Malgrat les demandes dels castellanoparlants, és la mateixa administració pública la que frena que s'obrin més escoles d'immersió lingüística.

Joan-Maria Romani valora que AB ha enfocat el tema des de l'individu de base. Al costat d'això, caldria qüestionar-se com els líders d'opinió podrien difondre un model d'ús.

Joaquim Capellades pregunta a AB com es fabricarà el nou missatge, si una de les premisses és que el català sigui necessari. El model d'AB és *bonic*, però caldria concretar-lo.

Albert Bastardes respon globalment. A nivell micro el que facilita més el canvi de comportament lingüístic és l'entrada a un nou àmbit. Per exemple: un infant, si continua en el mateix àmbit, se l'identifica amb la seva família. Els adolescents canvien de llengua quan passen de l'escola bàsica a l'institut. El mecanisme d'identificació persona-llengua es trenca amb l'accés a àmbits nous i nou personal que obre a una nova xarxa de relacions que permeten un canvi d'identificació.

El problema, però, no són els catalanoparlants, sinó els castellanoparlants. Si no canvien les actituds d'aquests darrers, no ho faran les actituds dels primers. Tanmateix, no és una relació de causa-efecte, sinó una relació dialèctica. Amb tot, queda clar que hom evita divergir lingüísticament: només quan desapareguin els monolingües desapareixerà el problema.

A nivell macro hi ha dos fronts per on cal avançar. Primer: una gran campanya d'imatge. Segon: una gran política institucionalitzada que associï el català als sectors amb més futur; per exemple: la informàtica. S'ha de fer un esforç per oferir manuals, *software*, obres d'informàtica en català. Només així es demostrarà amb fets que el català és una llengua independent i no subordinada.

Relacionat amb això, s'ha de respondre què s'entén per *normalització lingüística*: és arribar a assolir l'hegemonia lingüística, és posar-se al mateix nivell de política lingüística de les comunitats lingüístiques de demografia semblant a la nostra però que no estan en una situació de subordinació política. Exemples: Suècia, Dinamarca, Noruega, etc. S'ha d'arribar al seu nivell, ni més, ni menys. En aquest sentit, en un moment en què es parla de reformar l'Estatut i la Constitució, cal proposar canvis en la Constitució que garanteixin la igualtat lingüística entre les grans comunitats lingüístiques de l'estat. S'ha d'imposar un criteri de territorialitat lingüística, sense que ningú no ho senti com a agressió. El gran dinamisme polític dels països en règim de multilingüisme igualitari, és el model a seguir. El català és la segona llengua més usada a l'estat espanyol. S'ha de crear consciència d'estat plurilingüe. Les accions de la política institucional no han de ser del caire «depèn de tu»: la gent no està per heroicitats. Calen plans empresa a empresa, i sector a sector. S'ha de canviar de context per canviar l'individu. Hi ha mètodes per vehicular idees. Ara: en aquesta direcció ha de quedar ben clar que la normalització lingüística exigeix un esforç interdisciplinari.